

Až do víťazného konca

Rozhovor, ktorý ešte
nebol doteraz
publikovaný v plnom
znení

str. 2

Host' v sebe

MUDr. Pavol
Strauss,
lekár, mysliteľ
a básnik

str. 6

Tichý návštevník

Vyznanie
básnika Milana
Ráfusa
o svojom priateľovi

str. 10

Reč ticha

Michal Chuda

Sonet Pavlovi Straussovi

k osemdesiatke

Koľkože rokov treba k viere, Pane?
A koľko krokov k svojmu Damasku?
Odpusť, že dávam takú otázku –
ako ťa nájsť a nevidieť bok, dlane?

Viem, bytie k pravde tiahnuť neustane,
blesk z neba nevisí vždy na vlásku.
Len ísť. Byť pripravený na lásku
a potom v púšti horieť v tvojom stane.

A lúštiť kríže cez znamenia časov,
len k tebe ísť vždy za pravdou a krásou,
sám so všetkými žiť vždy nanovo.

Hľa, kardiogram – srdce Pavlovo!
Na slovo zostalo dosť vlahej zeme.
A láskou trocha večnosť predídeme.

(Zo zbierky Jablko v dlani, 1998)

Pri príležitosti dvadsiateho výročia od smrti významného slovenského lekára, filozofa a spisovateľa MUDr. Pavla Straussa uverejňujeme veľký rozhovor s týmto píšucim lekárom, ktorý doteraz nebol v plnom znení publikovaný.

Až do víťazného konca

Pri príležitosti 80. narodením MUDr. Pavla Straussa urobil 25. augusta 1992 publicista a vydavateľ Karol Kubík s jubilantom veľký rozhovor. Časti rozhovoru vyšli v tom istom roku v *Katolíckych novinách*, v už zaniknutom *Slovenskom denníku* a v knihe *S výhľadom do nekonečna*. Celý rozhovor však nebol ešte nikdy publikovaný.

Pán doktor, mohli by ste priblížiť mladšej generácii vašu cestu do Katolíckej cirkvi? Staršia generácia to pozná, ale mladí už nemali príležitosť sa zoznámiť s všim životným príbehom.

Odpoveď na túto otázku nájdete v mojej knihe *Mozaika nádeje*. Tam je prvý článok prečo som sa stal katolíkom, aj s odpoveďou.

No ale predsa, knižku mnohí budú čítať, no mnohí sa k nej nedostanú, a tak by som vás prosil aspoň o takú esenciu tejto otázky.

Ako viem, mladí ľudia na slová nič nedajú. Napriek tomu chcem zodpovedať túto otázku.

Videl som v celom svete, ako sa rozhojnilo zlo, zloba, všetky negatíva, ktoré sú mysliteľné okolo ľudských existencií a v ľudských existenciách samotných. Preto som hľadal, všelijakými smermi a všelijakými krokmi. Mám pocit, že prvý raz som sa s problematikou kresťanstva zišiel v oblasti komunizmu, v našej mladosti. Dostal som odpoveď na mnoho zo sociálnych otázok, aj keď som vedel a viem, že tie metódy a odpovede na ne neboli ani vecné, ani reálne. No a cestu od toho svetového zla, ktoré sa zahniezdilo aj v našich dušiach, u našich ľudí, vo všelijakých formách, nevidel som iné východisko ani vo filozofiách a sektách východu, ani vo všelijakých quasi katolíckych smeroch, vo všelijakých tých odbočeniach protestantizmu, anglikanizmu. Všetko to vyvolávalo potrebu zodpovedať otázky reálne, skutočné, aj citové. A tak cestou od štúdia Starého zákona som sa dostal k Novému zákonu. A to vidím ako jedine schodnú cestu pre vnútro európskeho človeka.

My nepotrebujeme, a ani neviem vstrebať problémy šamanizmu, ani problémy všelijakých orientálnych cirkví. Budhizmus je hádam náboženstvo, ktoré je kresťanstvu najbližšie, svojou pokojnosťou, svojou mierumilovnosťou, svojou láskavosťou. A tak som

sa teda dostal do sféry kresťanskej, katolíckej ideológie, veľa som čítal teologické spisy, filozofické spisy, smery a spisy som si zrovnával. Veľký problém pre kultivovaného Európana bol filozof Nietzsche. Napriek tomu, že bol prvý, ktorý tvrdil, že Boh zomrel, napriek tomu v ňom vidím jedného skutočného hľadača. A to že rezonoval, reagoval tak na Wagnerovu hudbu až po odpor k jeho kumštu, tak to ma len utvrdzovalo v tom, ako to Kasper vyjadril, že som sa naučil vedieť, komu som uveril. Do toho to ústilo. A stretol som veľmi mnoho, veľmi krásnych ušľachtilých ľudí, ktorí zodpovedali tomuto môjmu katolíckemu ideálu. A tak som sa snažil byť druhom ich životným, druhom ich životných ciest. Dnes som šťastný, že som tam, kde som.

Najviac som bol uchvátený listami sv. Pavla a Apokalypsou. No a myslím stále na to: Svätý Augustín, oroduj za mňa, i ty, svätý Pavol. Lebo vy ste boli dve duchovné bašty môjho vnútorného vývoja.

Keď som voľakde napísal článok o šťastí, že som katolíkom, neviem, či som sa tam nedotkol bolestne bratov evanjelikov. Nerád by som im ublížil, ale chcem sa len utvrdiť, aj iných utvrdiť v schodnosti a добрote tejto duchovnej cesty, cesty do seba. Lebo inej cesty pre človeka nie je. Lebo to, čo vidíme v dnešnom svete, tie drogomanie, to je tiež len túžba po tom vnútornom zážitku, ktorý je tými drogami vystupňovaný až do halucinačných situácií. Ale meditácia, koncentrácia v našom zmysle, to s tým nemá nič spoločného. To je čistý odlesk jestvovania Boha.

Touto vašou vnútornou cestou ste sa

napokon dostali k poznaniu Cirkvi a pocítili ste túžbu dať to najavo, prijať krst.

Ostatný impulz, osudový, bolo zoznámenie sa s rodinou Munkovie. Bola to rodina, s ktorou som sa spoznal v Bratislave, ale zbližili sme sa pri mojom preložení do Ružomberka. Ja som v tie časy, bolo to v roku 1940, slúžil v Štefánikových kasárňach. Munkovci bola vzorná konvertitská rodina, katolícka rodina vo všetkých reláciách. Ich starší syn bol novicom u ružomberských jezuitov. To bol pre mňa pregnantný život viery vo všetkých reláciách. A oni boli aj moji krstní rodičia. Krstený som bol na deň sv. Augustína 28. augusta 1942 v mikulášskom kostole. Krstil ma nebohý pán kanonik Dr. Kozár, ináč môj veľký cititeľ a otcovský priateľ, ktorému môžem za mnoho vďačiť. Preberali sme v podstate celý Nový zákon. Najviac som bol uchvátený listami sv. Pavla a *Apokalypsou*. To bol nezabudnuteľný deň. No a myslím stále na to: Svätý Augustín, oroduj za mňa, i ty, svätý Pavol. Lebo vy ste boli dve duchovné bašty môjho vnútorného vývoja.

Príslušníkom židovskej komunity na Slovensku sa ublížilo a to aj vinou Slovákov. Nepocítujete trpkosť?

Nie, trpkosť nepocítujem. Som presvedčený, že všetko je v rukách Božích a všetko riadi ten Hlavný plánovací úrad Boží. Bolo tu iste mnoho viny zo strany židovských občanov, tých krčmárov. (Ale neboli len židovskí krčmári na tomto Slovensku.) Často však v duši vidím, že sa to zveličuje, vyzdvihuje. Medzi mnohými príslušník-

» »

mi židovského národa i na Slovensku i vo svete, bolo veľa nadaných duší, veľa omlostených ľudí. Medzi veľkými spisovateľmi, medzi veľkými mysliteľmi, od Spinózu počnúc až po Bergsona. Boli to veľké duše, veľké mozgy, láskaví ľudia, ktorí v duši boli katolíci. Ved' som sa stretol i s takými zjavmi, čo povedali, že pravým katolíkom môže byť len cez židovstvo. Ved' aj Pán Ježiš patrí telom do tohto spoločenstva, i jeho nebeská Matka. A preto myslím, že to, čo nám dali teraz do rúk, ten dialóg medzi parížskym arcibiskupom Lustigerom a dvoma filozofmi (pozn.: kniha *Zvolil som si Boha*), to je niečo, čo by si mal každý slovenský katolík vziať do rúk, premeditovať. Tú lásku k nášmu Mesiášovi, nášmu Spasiteľovi, tú možno len rozdávať tým, že cez Ducha Starého Zákona sa snažíme vžiť do toho prechodu. Všetci apoštoli boli z toho národa. Mnohí veľkí duchovia boli z toho národa aj v tie časy a to celkové odsúdenie židovského národa ako bohovraha, to je rozhodne nemiestne a primárne nekresťanské, nekatolícke.

Boh bol, je a bude. Večnosť je za dverami. Čaká nás. Preto podľa smeru Katolíckej cirkvi, duchovných i morálnych, sa nám treba uberať do zajtrajšku.

Bolo by šťastím aj pre Slovensko, aj pre židovský národ, keby sa v súvislosti s nešťastím, ktoré sa vo vzťahu týchto dvoch národov udialo, takto uvažovalo. No zatiaľ, žiaľ, zdá sa nie je to tak. Ako sa pozeráte na možnosť zmierenia, odpustenia a zabudnutia na tie smutné udalosti a upretia pohľadu dopredu?

Holokaust bola nesmierna krivda na tomto národe a v duchu kresťanskom a katolíckom hľadím aj na budúcnosť. To, čo Svätý Otec robí, že v jednej ruke drží Starý zákon a v druhej Nový a tým sa snaží dopátrať čistej, novej budúcnosti, to nech je príznak aj pre židovský i pre slovenský národ, aby došlo k tomu, že by bola najprv v duchu zmluva zmierenia, lebo krivda bola nesmierna: hlava-nehlava sa ľudia vinní a nevinní brali do strašných táborov smrti. Treba to vedieť voľakým spôsobom v každej duši vyrovnať, utlmiť všetko negatívne, všetko radikálne a dôjsť k rozumnému a krásnemu celosvetovému zmiereniu.

Boli krásne zjavy aj tu na Slovensku, aj tie záchranné pokusy cez otca biskupa Vojtaššáka až po prezidenta s jeho výnimkami. Tie javy boli náznakom pre budúcnosť.

S manželkou Máriou

Budúcnosť je vždy v Božích rukách, nie v našich. My sme len nástroje. Tie nástroje nech sú vždy čisté, tie nástroje nech sú vždy obrátené na večnosť Božiu. Tomu Najvyššiemu slúžime vo svojej viere jedni i druhí. Preto len na pôde Božej milosti sa môžeme zísť. Raz, som presvedčený, sa zídeme.

V mladosti ste sympatizovali s komunistickým hnutím, s ktorým ste sa však rozišli. Dá sa povedať, že ste prišli na svoj omyl, pretože vás tam priviedla túžba po sociálnej spravodlivosti. Ostatný vývoj u nás naznačil, že Slovensko, zdá sa, akoby sa priklonilo k istému derivátu komunizmu, akoby Slovensko nerozpoznalo, že komunizmus nikam nevedie.

Je nešťastím tejto doby i našich ľudí, že v nich prevláda sympatia k hospodárskemu dobru, preto sa boja o to „dobro hospodárske“, ktoré skúsili za komunizmu, že ho stratia v demokratizovanej spoločnosti. Myslím si, že tu by mal nastať vnútorný obrat. Hmotné je potrebné, ale nie podstatné. Treba kilometre a kilometre odbočiť, aby sme sa vyhli ceste mamonárstva a túžby po mamonárstve. V duchu sa začína všetko dobré i všetko zlé. Ved' aj diabol je duch. Celý rozdiel medzi diablom a nediablom je v tom, že aj diabli vedia, že Boh je tu, ale nie sú schopní Boha milovať. A tak pomohli odbočiť ľudským dušiam na cestu hmotárstva, aby ich odvedli od Boha. Obaja, diabol i nediabol, vedia, že je Boh, ale ten, čo Boha pozná a miluje, ten má lásku. Diabol je ten, ktorý nemá lásku. A do týchto vôd by sme sa nesmeli dostať.

Kedysi dávno ste v svojej práci vyslovili želanie, aby sa Slovensko ako malé kultúrne Švajčiarsko stalo rovnocenným partnerom Západu. Ako vidíte splnenie alebo nesplnenie tohto vášho želania, tohto vášho sna. Ako sa posunul či neposunul slovenský osud, slovenské zmýšľanie z hľadiska vášho dávneho želania, vášho sna?

Mnoho sa vylepšilo na tom našom Slovensku. Máme mnoho inteligentných ľudí, najmä medzi mladými. Odborníkov, skutočne európskeho formátu. Túžba po vedomostiach, po získaní vedomosti cudzích rečí, tá tu vzplála a vedie našich ľudí nie do Európy, lebo však v Európe sme. My sme neprestali patriť do Európy, ale vedie nás do tej úrovne kultúrnej spoločenskej i ľudskej ako je Švajčiarsko. A v tom duchu, v ktorom som koncipoval knihu *Všetko je rovnako blízke i d'aleké*, v tom duchu aj dnes pozerám na naše možnosti, na naše vyhliadky optimisticky.

No a teraz by som položil tak negatívisticky poňatú otázku: Aké sú podľa vášho pozorovania, a vy to Slovensko poznáte, najväčšie chyby Slovákov?

Keď porovnáme skupinu robotníkov nemeckých, rakúskych a našich, tak je tu markantný rozdiel. Tí sa snažia všetko organizovať, všetko dať do poriadku, očistiť. Zatiaľ v tej istej situácii naši ľudia sú ochotní povedať: *Výkašli sa na to, poďme si vypiť*. Ten sklon do tejto oblasti je u nás hádam nie väčší ako inde, ale vypuklejší. Preto proti tomu treba bojovať.

Tu je jeden recept na všetko: z ducha všetko vychodí a na duchovnom sa musí všetko obrátiť.

Doplnil by som otázku o konkrétnejšiu odpoveď: kde začať?

Každý musí začať viesť vnútorný život. To znamená, my sa bojíme samoty. My sa bojíme vlastnej spoločnosti. A do tohto intímneho vzťahu k sebe samému musí každý dôjsť, či je intelektuál, či robotník. Všetci sme z toho istého materiálu – aj duchovného, aj genetického, aj nervového, a preto sa nám treba obrátiť do týchto oblastí. Každý človek sa musí vedieť koncentrovať. Aj ten robotník, aj ten, čo pracuje s computerom, i ten umelec, výtvarník, hudobník... A musí dôjsť k spoločenskej ujednotenosti rôznych kultúrnych, civilizačných hodnôt. Nemôžeme odmietnuť hudbu pre filozofiu a literatúru, všetko je veľmi úzko spojené vnútornými vzťahmi. Toho sa treba držať. Kultúra a literatúra, to je to isté, keď sa to tak vezme. Preto treba vystupňovať toto úsilie aj v literatúre, aj vo vede, vo všetkom, aby vnútorná hodnota prežiarila aj vonkajšiu činnosť.

A keby som vás poprosil o celkom lapidárne vyjadrenie?

V svojom *Kaleidoskope z cesty po Švajčiarsku* som v roku 1947 napísal: „Tu je všetko na mieste, kam patrí. Z toľkej usporiadanosti máš od začiatku dojem, že je tu zakatalogizované každé steblo trávy a každý lístok. Ďalší každodenný poznatok: svedomitosť a dôkladnosť, ktorou sa tu vyznačuje každý výkon, a vážnosť, s ktorou sa každá práca koná. Každý má sebavedomie práce. Každý vie, že jeho práca je potrebná a významná. Preto sa každý sústreďuje na svoje dielo a snaží sa ho vykonať čím lepšie, čím dokonalejšie. Každý... kam sa len obrátiš... Tento ideálny postoj k práci, túto oddanosť a lásku k dielu nemožno hodnotiť vyššie než pojmom svätej svedomitosti. Áno, svätá svedomitosť.“

Áno, vnútorný život prináša tú svätú svedomitosť!

V predchádzajúcej odpovedi ste upozornili na to, že naši ľudia majú zintenzívniť vnútorný život, zbavovať sa chýb a hlúposti. No ale popritom všetkom, ako vidíte budúcnosť Slovenska?

Perspektívne mám pred sebou tri jasné body: Slovensko, Slovenský človek a Slovenské slovo.

Ako lekár v Skalici v roku 1952

To slovenské slovo je malý zázrak, ktorý invokuje myšlienkový svet, formuje citový svet a zapája do ostatných oblastí kultúry myšlienky, hudbu a výtvarné umenie. Ale základ je slovo. Slovo ako duchovný, výkladný magazín. Slovo, ako iniciátor prehĺbenia myšlienok, moderátor formovania vízií, ktoré každý človek v sebe má, ktoré musí vedieť premietnuť a interpretovať tak, aby boli evidentné celému svetu, ktoré každý s týmito vidinami, každý človek chce spojiť.

Isto sa nenájde jediný odbor, v ktorom by nevynikali naši ľudia, lebo slovenský človek je otvorený a nadaný typ.

Nieto toho odboru, kde by sme nemali vynikajúcich jednotlivcov. Máme takých veľkých básnikov, ako je Rúfus, ako je Strmeň, Turčány, Motulko, ako bol Janko Silan, Valo Beniak, Rudo Dilong. Určite by Hviezdoslav a Krasko boli dostali Nobelove ceny, keby neboli z malého Slovenska. To sú všetko veľké zjavy. A máme ich mnohých aj v trošinku nižších etážach literatúry. Dovolím si povedať, že Slovensko je jedna svetová poetická veľmoc.

Ale nielen v poézii máme veľké zjavy. Iste, Suchoň, Cikker aj Zeljenka sú hudobníci európskeho formátu. Nemôže byť každý Mahler, ale každý môže byť svojským spôsobom Mahler svojej existenčnej kategórie.

Máme veľkých výtvarníkov, máme Hložníka, Laca Záborského, mali sme

Fullu, Benku, mali sme aj iných, klasicistov veľkého formátu. Mali sme Medveckú a máme mnohých iných výtvarníkov, sochárov.

Nájdu sa u nás aj veľké vedecké osobnosti. Je tu napríklad profesor Ľudovít Novák, pôvodom Skaličan, zakladateľ Akadémie. Máme prvotriednych odborníkov v technických odboroch, v ktorých ja nie som orientovaný, ale viem, že oni sú. Máme vynikajúcich ľudí, odborníkov-fyzikov, Krempaškého, Starička...

Isto sa nenájde jediný odbor, v ktorom by nevynikali naši ľudia, lebo slovenský človek je otvorený a nadaný typ.

Keď to premietneme do sveta, tak sa tieto postavy zväčšia. Zväčšia v tej zmiešanej atmosfére európskej a svetovej.

A nemali by sme pestovať komplexy slaboduchosti a malosti. Ale opačne, mali by sme to vidieť, ako narastú v tej atmosfére európskej a svetovej všetky tieto postavy svetových rozmerov. Bolo by nás potrebné viac prekladať, bolo by nás potrebné poslať do cudziny, všetkých zástupcov týchto najvyšších kategórií.

Myslím si, že Slovensko si svoje miesto vo svete nájde podľa zásluhy vnútorných hodnôt. A k tomu nám Pán Boh pomáha.

Slovenská kultúra je do značnej miery spojená s českou kultúrou, i vy osobne. Vaše prvé básne vyšli v Prahe. Dnes je v týchto dvoch národoch určité vrenie. Ako sa pozeráte na túto situáciu?

Každý národ má svoje vlastné určenie. I slovenský národ. Preto ja nevidím nič nepriateľského medzi týmito kultúrne blízkymi národmi. Všetkým českému národu môžeme ďakovať za naše stredoškolské vzdelanie, veľké básnické osobnosti nám boli vzorom a mne osobne sú do dnešného dňa veľké méty Otakar Březina, Holan, Halas a mnohí iní. A nemožno si z nášho kultúrneho diania odmyslieť ani českú hudbu, ktorá je skutočne svetovo reprezentatívna. Nemôžeme si odmyslieť z kultúry moderného Európana hudbu Dvořákovu, Smetanovu, Novákovu, ale i Janáčka si vysoko vážim.

A tak je, skoro by som povedal prirodzené, že tieto dva národy hľadajú svoju absolútnu národnú identitu a tým sa začleňujú medzi ostatné európske národy, ktoré sú tiež národne determinované. Tie veľké spojivá, ktoré sú medzi kultúrami, sú aj medzi kultúrou českou a slovenskou, aj medzi kultúrou nemeckou a slovenskou, aj medzi kul-

túrou francúzskou a slovenskou. Preto tie hranice budú viac virtuálne ako reálne, lebo tie kontakty tu sú a tie kontakty tu prirodzene budú aj v budúcnosti. V tom ja nič škodlivého, zlého nevidím. Čím viac bude Slovák Slovákom, tým viac bude Európanom.

V modernej slovenskej histórii je jav základného významu a to Slovenská republika z rokov 1939/45. Je to fenomén, ku ktorému sa zaujímajú protirečivé postoje. Aký je váš postoj k tomuto fenoménu.

Slovenský štát bol jeden veľký historický fenomén a moja nebohá svokra, ktorá bola jedna veľmi zlatá, krásna duša, vravievala, že keď nič iného, aspoň v dejinách to bude stáť, že sme tu mali svoj štát. Keby sa nejaká neformálne podobná situácia vytvorila, mohlo by to byť len dobré. Keď môžu byť samostatní Chorváti a Slovinci, prečo by nemohli byť samostatní aj Slováci. Tak ako Chorváti a Slovinci sú úzko spojení s kultúrnym dňom v Rakúsku a Nemecku, tak to isté môže byť aj u nás. Budeme kultúrnymi Európanmi dupľom, keď budeme kultúrnymi Slovákmami.

Ako podľa vás zvládli vedúce osobnosti vtedajšieho obdobia svoju úlohu? Ktorí pozitívne, ktorí negatívne, ktorí mali dobrú vôľu, u ktorých dobrú vôľu nebolo možné vidieť?

Osobne mám spomienky na tú dobu zväčša pozitívne, lebo ja som žil v tom svojom prostredí kultúrnym, čitateľskom, pisateľskom a len tak z ďalšej perspektívy som sledoval to dianie, aj keď som bol chvíľami osobne dotknutý, aj nepríjemne. A mal som napríklad šéfa, primára Dr. Jozefa Murína, ktorý bol birmovný syn nebohého pána prezidenta Tisu. Ten pristúpil ku mne a opýtal sa ma, či nechcem aj ja výnimku. Pamätám sa na ten rozhovor, keď som mu povedal: „Neprosím si, ja mám túžbu po jedinej výnimke Hlavného plánovacieho úradu.“ (P. Strauss ukázal na nebo).

Negatívne postoje som videl v osobe Dr. Tuku, sympatický mi bol postoj Sidorov a jeho priateľov. Sám pamätám ešte na udalosti okolo choroby a smrti nebohého Andreja Hlinku, ku ktorému chodil ako lekár šéf chirurgie Dr. Kugajevský. Andrej Hlinka bola jedna krásna, skvelá, žiarivá osobnosť. Po jeho smrti som neraz stál s priateľom pri jeho hlave v mauzóleu a meditoval som o problémoch národných, o problémoch ľudských, problémoch kňazských. Na tie krásne chvíle neviem zabudnúť, lebo boli inšpiračné.

Promócie syna Pavla, vľavo manželka Mária, vpravo syn Jozef

Zmienili ste sa o vašom vzťahu k Andrejovi Hlinkovi, ale už k mŕtvemu. Mali ste príležitosť byť s ním ešte za jeho života?

Celkom osobnú spomienku nemám, môj neskorší švager, profesor Loydl, bol jeho posledným kaplánom a ten mi neraz doniesol osobnú správu z jeho života. Bol to nielen veľmi originálny a vtipný, ale ozaj Bohu oddaný človek. Ozaj si zaslúži slovo Vodca národa. A jeho heslo Za Boha a národ nech len žije aj naďalej.

Čím viac bude Slovák Slovákom, tým viac bude Európanom...

Budeme kultúrnymi Európanmi dupľom, keď budeme kultúrnymi Slovákmami.

Vieme o vašich publikáciách z rokov 1937 a 1938. Potom až do roku 1947, keď ste vydali *Kaleidoskop z cesty po Švajčiarsku*, je medzera. Azda ste vtedy nepísali?

Ja som odjakživa, ako si pamätám, písal. Nikdy s tou perspektívou, že to niekto dostane do rúk. Boli to všelijaké veci. Dlho to boli nemecké básne. No ale potom niečo vo mne preskočilo a ja som začal takým denníkovým a esejistickým štýlom. Po celú dobu svojej lekárskej činnosti som písal.

Niečo sa ma dotklo, a potom som to zväčšoval. Aj momenty vnútorného života sa potom objavovali, reakcie na to, čo som prežil ako lekár. Do môjho myslenia sa vždy vpletla i myšlienka na večnosť, i myšlienka na smrť, i myšlienka na vlastné a cudzie utrpenie. V tomto boli vždy moje invencie a moje témy. Pánu Bohu a svojim priateľom vďačím, že dnes môžu aj iní dostať do rúk moje myšlienky, ktoré som produkoval, ktoré som smel produkovať. Lebo všetko je v podstate milosť a dar. I čo som robil, i čo som nemohol urobiť, i čo som nemohol realizovať, i čo som chcel – ako väčšie celky. A tak som vďačný za to málo, čo sa stalo realitou.

V svojej predchádzajúcej odpovedi ste hovorili, že ste písali po nemec-ky, potom došlo k nejakému bodu, za ktorým ste prešli na písanie po slovensky.

Nik sa nevyzná celkom sám v sebe. K týmto dezorientovaným ľuďom patrí aj ja. Lem viem, že ma niečo nutkalo, vždy nutkalo slúžiť životu aj v tejto forme. Nevedel som, že to tak dôjde ďaleko, že sa z toho urobia knihy. Ale vyrobil som písmom pošpinený papier, odjakživa a v každej chvíli svojho života. Mohol som hodiny preoperovať, ale keď som nenapísal jednu, alebo dve myšlienky, tak som, myslím, ešte nedokončil dielo dňa.

A tak to trvá stále, až do toho víťazného konca.

KAROL KUBÍK
(Snímky, archív rodiny P. S., SNK)

Host' v sebe

Hoci slovami MUDr. PAVLA STRAUSSA „Slovensko je básnická veľmoc“, Milan Rúfus tvrdí, že práve v Pavlovi Straussovi „narazil na taký rozľahlý, košatý, hlboký kultúrno-duchovný osobný vesmír, aký by bolo možné nájsť u máloktorého zo slovenských básnikov“. Kto bol tento mysliteľ a básnik?

Pavol Strauss sa narodil 30. augusta 1912 v Liptovskom Sv. Mikuláši v židovskej meštiackej rodine ako syn advokáta. „U nás, v úplne asimilovanej rodine, sa neprejavil nijaký náboženský život, iba starí rodičia z otcovej strany boli nábožní ľudia. Náboženskej výchovy sa mi vôbec nedostalo. Videl som okolo seba iba prázdne, vnútra sa nedotýkajúce formality,“ opisuje P. Strauss.

DETSTVO PLNÉ HUDBY

P. Strauss od mala vyrastal u starého otca Bartolomeja Kuxa, ktorý bol v tie časy mikulášskym lekárom. „Okrem dvora, záhrady a ulice bol hlavný okrsok môjho šarapatenia starootcovská ordinácia a čakáreň. V nestrážených chvíľach som sa najradšej hrabal vo veľkej sklenenej skrini s lekáorskymi nástrojmi a lebkou,“ spomína si na detstvo a vtipne dodáva: „Ale hamletovské myšlienky mi neprišli na um.“

Najväčší vplyv na formovanie Pavla Straussa mala jeho matka. Po nej zdedil nielen talent, ale aj lásku, či priam vášň k hudbe. „Jej hra Chopina mi vždy vyludzovala slzy. Jej klavírna hra bolo niečo zvláštne, slávnostné ako harmónia na procesii Božieho Tela.“

Preto je prirodzené, že aj mladý Pavol začal „zavčas s klavirom“. Hudba bola preňho „život v živote, prvotné uchvátenie života citu, niečo, čo tajomne vykročilo z neviditeľna a prinieslo do sveta, vo vždy novo objavených skladbách a nápadoch, prvý dotyk s tvorivosťou. Hudba bola vždy neodmysliteľnou sprievodkyňou všetkých fáz môjho života. Len rozličným spôsobom doňho vpadla. A len ona ho robila živým. Bez nej by bol iba žitím“.

HLAD PO SLOVE

Po štyroch rokoch v ľudovej škole „nevedno ako, a bol som stredoškólak“. P. Strauss študoval v mikulášskom gymnáziu, kde aktívne pôsobil v samovzdelávacom krúžku M. M. Hodžu. Tu

sa jeho vzťah k hudbe rozšíril o lásku k básnickému slovu. „Ako trinásťročný som si začal písať nemecký denník. A prvá veta bola: ‚Mám strach pred smrťou, mám strach zo zániku. Keď toto napíšem, hádam nezaniknem nadobro.‘ Tak sa to začalo,“ napísal neskôr P. Strauss.

Pavol Strauss začal veľmi veľa čítať: Werfel, Döblin, Zweigovci, Čapek, Brezina, Nezval a ďalší poeti a „všetko naše“. Nezabudnuteľný dojem na Pavla Straussa zanechal Romainov Rollandov Jean Christophe a Victor Hugo. No pre mladého milovníka umenia bol číslo jedna básnik Rilke: „On bol prvý, ktorý mi ukázal, že svet sa dotvára, dokresľuje a transponuje roztlúčeným vnútorným vidom básnika, skladateľa a maliara.“

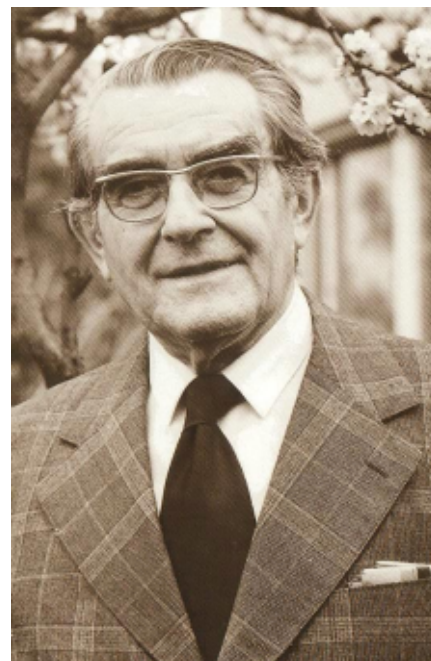
Ak hudba bola pre Pavla Straussa „život v živote“, tak čítanie považoval za „najvyššiu funkciu života, ako neutišiteľný hlad, ako veľké zabúdanie. Veď oči čítajúceho sú vyvrátené na druhú stranu bytia. Akoby umierajúci. Čítanie ako malé umieranie. Akoby praskla cieva v mozgu a z nej vystreklo staré poznávanie a namiesto neho sa vsunuli nové svety, iné svety. Ochotné umieranie, lebo odpor voči nemu ustal“.

TAKMER KOMUNISTA

Po maturite nastúpil P. Strauss na štúdium medicíny vo Viedni, ktoré ukončil roku 1938 na nemeckej univerzite v Prahe. „Keď som bol pred anatómiou, zomrela mi mamička na endokartitidu.“

Počas pôsobenia v Prahe vydal tam P. Strauss dve knihy nemeckých básní: v roku 1936 *Die Kanone auf dem Ei* (Delo na vajci), o rok na to *Schwarze Verse* (Čierne verše).

V období medzi dvomi svetovými vojnami mnohí mladí intelektuáli videli perspektívu zápasu o lepšie usporiadanie sveta v robotníckom hnutí. Nie inak to bolo aj s P. Straussom. S komunizmom začal koketovať už na gymnáziu,

aj keď do tejto ideológie „vprojektoval podvedome svoje kresťanské ctenie etické a sociálne a nechápali ma, že som hľadal hlbší ľudský rozmer, no nadarmo“. Študoval Mehringove, Engelsove, Leninove, Plechanovove a Bucharinove diela. Bol pod silným vplyvom surrealizmu Bretona, Éluarda, poetizmu a dadaizmu. Požiadavky komunistov sa mladému P. Straussovi videli „oprávnené“. Navyše, „voči Židom dovodili tým, že židovskú otázku vyrieši len komunizmus, lebo si trúfal vyriešiť všetko“.

Po vydaní prvej zbierky však došlo u P. Straussa k ideologickému zlomu. „Dozvedel som sa, že Stalinovi sa nepáčila Šostakovičova opera a zakázal hrať jeho kapitalistickú hudbu, a tento človek skoro dva roky nemohol nič robiť, len piť, zlomilo sa niečo vo mne. Kde je takáto svojvoľná a násilná kultúrna politika, vravel som si, tam sa to musí odohrávať podobne vo všetkých oblastiach, v administratíve, v hospodárstve a v politickej oblasti. A tak sa mi z očí spúšťal závoj jedine správnej životnej koncepcie.“

KONVERZIA

„Nikdy som nebol ateistom. Len mi chýbal hlboký rozmer,“ napísal Pavol Strauss. Hoci „u nás v rodine sa neprejavil nijaký náboženský život“, Strauss starý otec Dr. Kux často brával malého Pavla v Liptovskom Sv. Mikuláši na návštevu do blízkeho františkánskeho kláštora k dobrému známemu, gvardiánovi. „Mal som však od mala pestútku, svätú dušu, s ktorou som skoro denne chodieval do kostola. Táto moja prvá vychovávateľka, neskôr sa stala rehoľníčkou, iste najviac prispela svo-

jimi modlitbami k tomu, že ma dobrotvý Pán Boh povolal do sveta poznania. „Aj počas svojich štúdií navštevoval katolícke chrámy. „Svoje tiesne a samotárske bóle som často zanesol do pološera katolíckych dómov a kaplniek, kde sa v tichom dumaní rozplývali. Boli to prvé, neartikulované modlitby duše.“

Po promócii v roku 1938 nastúpil Pavol Strauss na vojenčinu do školy pre dôstojníkov v zálohe v pražskej Invalidovni, odkiaľ sa dostal do vojenskej nemocnice v Plzni. Počas vojenčiny sa zoznámil s dôstojníkom, ktorý ho priviedol na štúdium indickej mystiky. „Z nej už bol skok do mystiky katolíckej, a už som aj držal v rukách knihu sv. Jána z Kríža *Temná noc*.“

Z Plzne chceli P. Straussa preložiť do Budějovic. „Pýtal som sa domov na Slovensko. Situácia vo svete už prihárala, a tak som došiel do Ružomberka.“

Naproti ružomerským kasárňam bývala rodina konvertitov Munkovcov, ktorých P. Strauss poznal v Bratislave. „Tí ma ľudsky a kultúrne pritúlili. Boli to nesmierne vzdelaní a kultivovaní ľudia.“ Ich mladší syn Juraj bol geniálny klavirista, starší syn, jemný a vzdelaný chlapec, neskôr vstúpil k jezuitom. „A tak som rástol v tóni týchto hlbokých a veriacich ľudí.“

U Munkovcov sa Pavol Strauss zoznámil s dielom Lipperta či Guardiniho, čítal Maritainu, Blondela, Gilsóna, Guittóna, Rilkeho, Papiniho, Bergsona a ďalších. S rodinou stále viedol hlboké rozhovory, ktoré „u mňa dlho narážali na môj intelektualistický snobizmus a marxistickú frazeológiu“. „Ako začala cesta Leppova ku komunizmu Gorkého Matkou a cesta ku kresťanstvu knihou *Quo vadis*, tak sa i v mojom prípade začal obrat cez Rollandovho *Jeanu Christophea* a viedol cez Rilkeho *Duinské elégie* a *Sonety Orfeovi*, cez *Dostojevského Idiota* a *Bratov Karamazovcov* a *Démonov* k dielu Petra Lipperta a Romana Guardiniho.“

Munkovci v rámci debát poučili mladého lekára o svätej omši. „Keď ma raz večer vzali na litánie a zaznelo *Tantum ergo*, bolo moje vnútro rozhodnuté. Vedel som, že toto je môj vnútorný svet, že sem patrí, a tak padli vo mne všetky zábrany, všetky demagogické výhovorky.“

Pavol Strauss sa začal pripravovať na krst. Za krstných rodičov si vybral Munkovcov. Tesne pred krstom si vykonal exercície pod vedením jezuitu pátra Jána Diešku a napokon absolvoval rozhovory s vtedajším provinciálom jezuitov, pátrom Jozefom Mikušom. „A tak

Medzi kolegami v Skalici

som sa nahý a bezbranný hodil v náruč lásky večnej, bičovaný z jednej strany opovrhnutím, ba nenávisťou tých, ktorých ducha som opustil, a chladnou nedôverou hlavne neveriacich veriacich. Ale vedel som so smrteľnou istotou, že Boh je všetko. Preto mi nebolo ničím, že ma všetko opustilo.“

DO AMBULANCIE

Po vojenčine pracoval P. Strauss v nemocnici v Palúdzke ako sekundár na internom oddelení. Stadiť neskôr prešiel do vojenskej nemocnice v Ružomberku. „SNP som zažil v Korytnici. Po ňom ma zajali Nemci.“ Z transportu sa mu podarilo ujsť a až do skončenia vojny žil ilegálne v Trnave a v Bratislave. „Potom som nastúpil v Onkologickom ústave v Bratislave ako zástupca primára chirurgického oddelenia a ako konzultant na neurochirurgii u docenta Žuchu.“

V roku 1946 nastúpil P. Strauss ako primár chirurgického oddelenia v Skalici v nemocnici u milosrdných bratov. Pôsobenie v Skalici opísal ako „idylu spriadanú z operácií a prednášok, z písania, hudby, z chirurgických a literárnych rozletov, zo základov možnosti vonkajšieho i vnútorného vývoja“.

Po jedenástich rokoch v Skalici preložili P. Straussa z úradnej moci do Nitry, kde žil až do konca života (3. júna 1994). „Človeka, ktorý nikdy nebol mimo nemocnice, strčili do ambulancie.“ Sprvu musel robiť i nočné pohotovosti praktických lekárov. „Riaditelia ma vítali s veľmi pochybnými pocitmi, ako nebezpečného zločínca. Ozaj ako zbytočného človeka.“

Z primára sa tak „cestou odemocnenia“ stal ambulantný chirurg a ako dô-

chodca sekundár patologicko-anatomického oddelenia.

TRI VSTUPY

P. Strauss to nemal ľahké ani na literárnom poli. Do slovenskej literatúry vstupoval až tri razy. Po básnickom debute mu v roku 1947 vyšiel *kaleidoskop z cesty po Švajčiarsku* s názvom *Všetko je rovnako blízke i ďaleké*, o rok to boli eseje *Mozaika nádeje* a básne v próze *Stĺpy*. Potom sa musel na dve dekády nútene odmlčať, pretože sa otvorene priznával ku katolicizmu.

V šesťdesiatych rokoch sa na krátku chvíľu mohol opäť vrátiť aj do verejného literárneho diania. Najskôr to boli preklady z francúzštiny, v roku 1968 a v roku 1971 mu vyšli aforistické diela *Zápisky diletanta* a *Zákruty bez ciest*. A opäť sa stal non grata.

Tretí vstup, po Nežnej revolúcii, bol pre P. Straussa knižne najplodnejší. Vyšli mu nepublikované rukopisy memoárového i reflexného rázu, v rokoch 2010–2012 vyšli 10 zväzkové zobrazené spisy.

V autobiografickej eseji *O sebe* Pavol Strauss napísal: „Roky žijem ako hosť v sebe. Napoly v obavách, napoly v rozpakoch. Som však chorobný a nenapraviteľný optimista. Občas sa mi zdá, že vidím ľudí v ich špinavej nahote. Zväčša ich vidím takých, akých ich chcem mať. Ale tak ich treba vari vidieť. Lebo láska je konečná znesiteľná forma pravdy. Stále som na začiatku, pretože život je začiatok na pokračovanie.“

Z autobiografických esejí P. Straussa spracoval PAVOL PRIKRYL (Snímky: archív rodiny P. S.)

Trofeje ticha

Možnože je slovo len krásne zlyhanie našich duší. A preto má každý človek, človek básnik, človek tvorca, pocit host'ovania na falošnej strane skutočnosti, keď prestúpi z priestranstiev mlčania, ba pocit zradu. Malí podenkoví komentátori efemérnosti ho nemajú.

PAVOL STRAUSS

Októbrová

Duša je moja vlast'
pod porcelánom neba.
Klin slnka, pozdná slasť.
Veď dalo, čo len treba.

Mrví sa, mrví z raždia
jak zívna zem.
Poláta cverna dažďa
srdce rozstrapkaný lem.

Sviečka

Bledá, meravá tóna leta,
milá sestra ticha.
Námaha slnka povystretá
tu v plameni modlitby dýcha.

Z dna kvetu bzukot včiel ťa
povznášal pred oltár,
ty zbožná vôňa leta,
ty prírody svätá tvár.

Veď toto najviac je v svete,
ty hlboká hviezda nevinných,
chystať a vzpriamiť sa v lete
a horieť na ošoh pre iných.

Prežil

I pokoj
smútkom naplní.
Viac smútku
ako chleba.
A mŕtvym
potom dávame
viac, ako vari treba.
Nehanbiť sa
je ťažko,
že ešte žijeme.
No smiech je
nie vždy zrada,
a každý
mŕtvy zbadá,
že svorne zhnijeme.

Trofeje ticha

I.

Sestrička moja, čerstvá zeleň,
polož mi na čelo ruky.
Mám srdce jak zdychčaný jeleň,
znáša len vlastné zvuky.

Načúvam rozprave krikov.
Učím sa z šumenia tráv.
Dost' mi je všakových krikov,
trikov a stykov a správ.

Čujem jak všetko slúcha,
zvíja sa, túži a vzdychá:
Vernosť už dverami búcha!
To sú tie trofeje ticha.

IV.

Reč srdca má jazyk z olova
a kepeň z hadích šupín.
Všetko sa nedá vtesnať do slova
a vylúpať z jeho škrupín.

Duch nie je kostra šiatra snov,
strapec spod stola silných.
Vrava, tá však je z preludov
ten najlesklejší – z mylných.

V.

Nie cmiť právd je cesta ducha
a ticho nie je cmiť kriku.
A život nie je problém brucha
a iba sila zlého zvyku.

Je iste plodný systém bôľu.
Len nám je zatiaľ neznámy.
Nuž ale máme pevnú vôľu,
i keď je šťastie nie s nami.

Raz obráti sa karta vzdoru.
Všetko má raz svoj pravý čas.
Večnosť sa stavia do pozoru –
a prekvapí seba, vás i nás.

Očakávanie

Nebo je temných dial'av príboj
v kaplici tvrdých dumaní.
Všetko je istej Vôle vývoj,
pre pochop nových vnímaní.

Vrúcni sa zhustia v slučky dobra
a nevypustia z objatí
nikoho, ako citom obra,
zúrivo nehou dojatí.

Až dvere horizontov rozletia sa
s treskom
a práchno dejín zhalí trocha zrak,
tu z obŕv ticha zmrzačených bleskom
vykročí sloboda – jak rozprávkový drak.

Tak voľno

Jak potok voľným spádom žiť,
a predsa nestáť vedľa.
Púčik sa nedá prinútiť
a pokriviť, hen, jedľa.

Jak hômy vzduch nad jazerom,
jak v načúvaní srnka.
Byť bezhraničným obzorom
a priechodom pre slnká.

Výčitka sebe

Nevieš byť ani taká dobrá čo ja,
ty verná netrpezlivosť moja.
Kreslíš diagram vlastnej nezdoby,
najhoršie plagy a choroby.

Keby sa všetkým obľahčilo od pút
a nespočetných zástupov tých ozrút,
čo svety škrtia, nedajú pokoja,
nebolo by treba iný dych do boja.

Pošlem ťa v sebe do vyhnanstva,
netrpezlivosť moja, pozbavím ťa
panstva.

Veď srdce je len kúšik sveta.
Tak nech je radšej ako úsmev leta.

Nádej

Pod radostným prívalom ticha
a vodopádom rán
na ostatnom návrší tajov
je evanjelista Ján.

A orly sú sústredením
na zrenicu nebeských brán.
Aby svet v láske pritúlil
tak ako miláčika Pán.

Medzi spisovateľmi

Spruch

Alles kann man meinen,
alles nicht verneinen.
Alles kann man treiben,
alles kann nicht bleiben.
Alles kann man hören,
alles nicht beschwören.
Alles kann man sagen,
alles nicht ertragen.

Alles kann sich binden,
alles sich nicht finden.
Alles kann sich neigen,
alles sich nicht zeigen.
Alles ist gewesen,
alles wird verwesen.
Alles kann vederben,
alles kann noch werden.

Úslovie

*Všetko sa dá dumať,
všetko nevyskúmať.
Všetko sa dá robiť,
všetko nedohlobiť.
Všetko sa dá vnímať,
všetko nevnímať.
Všetko sa dá hľadať,
všetko nevyvládať.*

*Všetko sa dá prerásť,
všetko však i nenájsť.
Všetko sa dá spojiť,
všetko nerozdvojiť.
Všetko tu už bolo,
všetko spustne holo.
Všetko môže zhubiť,
všetko ešte tu byť.*

Worte aus der Nacht

I.

Nichts geht verloren.
Alles bleibt da.
Man wird immer geboren,
da Gott es geschah.

Der Stein der Weisen
sitzt tief in der Brust.
Wer sich nicht erweisen
will, wird Gott erst bewusst.

III.

Der Weg ist beschritten,
jetzt und immerdar.
Gott ist umstritten,
ob Er wahr ist, oder war.

Am Fuß Seiner Berge,
im Grund Seiner Flut,
als Mensch bin ich Ferge,
doch mein Geist ist Sein Blut.

Ich bin Gottes Falle,
wo Er Schliefe, eh ich kam.
Und wach ich für Alle,
so schlägt Er mich lahm.

Slová z noci

I.

Nič nestráca sa.
Tu ostane.
Človek sa rodí zasa,
bo v Bohu sa hne.

Tá hruda v hrudi,
hľa, kameň to vied.
Aj v tom Boh sa vzbudí,
čo spí na odpoveď.

III.

Tou cestou sa kráča,
dnes a jednodaj.
S kockami hráča:
Vskutku je Boh? Bol vraj?

V tieni jeho výšin,
v hrone jeho vôd
to krv jeho tíšim,
v ktorej duch môj má zrod.

Som osídlo Božie,
kde, kým prišiel som, snil.
Keď za všetkých strežiem,
hľa, zbaví ma síl.

Preložil Teofil Klas

Aforizmy nie sú potreba pre samofúbych, sebaistých, presvedčených, urážlivých, vševedúcich, intrasigentných, vážených a dôležitých, verejných i neverejných ľudí.

Kto nestačí na poéziu, napíše občas aforizmus, kto nestačí na aforizmus, napíše román.

Myslenie je ničivý proces. Tých, čo myslia, páli. Tých, čo to prijmú, zapáli. Tých, čo to odmietnu, dopáli. A nik zo zúčastnených nevie, ako to vypáli.

Ťažšie sa chodí na vypožičaných nohách ako na vypožičaných myšlienkach.

Samota je chrámom duše – a do nej nemá prístup nikto. Ostatný záhyb samoty je – spoločnosť Boha.

Keby sme vedeli lepšie pozorovať, nemuseli by sme toľko liečiť. Samota, pokoj a príroda sú najúspešnejšími lekármi všetkých čias.

Na počiatku bolo ticho. Všetko, čo robí život veľkým, je z ticha a pre ticho v človeku.

Život len s rozumom – púšť. Život len z vôle – kasárne. Život len z citu – bažina. Len zo všetkých troch – plná krása.

Ako reči oddeľujú národy, oddeľuje nás naša reč od podstaty skutočnosti. Veď je len druhotná skutočnosť.

Nejde o to hľadať dobro pre seba, ale v sebe.

Povrchnosť v hľadaní a poznaní je slušne vyzerajúce zlo.

Pýcha je prístav zúrivosti vášni. Pokora je vrcholná vášeň všetkých cností.

I svätosť, i revolučnosť sú späté s krvou. Lenže revolucionári prelievali cudziu krv, kým svätci vlastnú.

Katolíci, kresťania, má byť radikálny voči sebe a láskyplný voči iným. Dnešný svet je radikálny voči iným a láskyplný k sebe.

Pravda má byť výrazom podstaty bytia, nemeniteľným kľúčom poznania, pečatou absolútna. Pravdu treba milovať viac než slobodu. Pravda je nadovšetko. Veď sám Kristus je pravdou.

Do malých srdiec sa Kristus nevmetie, lebo prichádza s veľkým inventárom svojich vykupiteľských pomôcok: s trňovou korunou, klincami a predovšetkým s krížom.

Smrť a umieranie sa tak oddeľujú ako narodenie a život. A sú to len rôzne aspekty toho istého.

Pane, keby si ma odvolal a ešte by som nemal dajakú prácu dokončenú, upokojil by som sa takto: pane, tebe kvôli som to ešte chcel urobiť. Ak to nepotrebuješ, som spokojný. Idem.

Carol Strauss

Tichý návštevník

V predslove knihy *Rekviem za živých*, ktorú v roku 1991 vydal Slovenský spisovateľ, sa básnik Milan Rúfus vyznáva zo svojho vzťahu k Pavlovi Straussovi.

V tejto chvíli si neviem presne spomenúť, kedy sa to začalo. Nevieť si vybaviť v pamäti prvé naše stretnutie, prvý z tých jeho návštev u mňa, ktoré potom s nepravidelnou pravidelnosťou diali sa po celé roky. Občasne sa stalo tak, že pri svojich, či už „úradne“ lekárskech alebo súkromne rodinných cestách do Bratislavy, zastavil sa aj u nás. Nevieť presne, kedy zazvonil pred mojimi dverami po prvý raz. No jedným som si istý: už pri tom prvom stretnutí čosi medzi ním a mnou zaznelo a už to potom trvalo. Ba do tej miery, že keď v Bratislave dlhší čas nebol, zistil som s prekvapením, že mi tichý rozhovor s ním chýba. Mne, trénovanému samotárovi.

Je pochopiteľné, že som potom dobiehal všetko, čo som o ňom nie dosť vedel a robil som to ako nielen profesionál, ale ako čitateľ v najkrajšom zmysle toho slova. Robil som to aj s jeho pomocou, keď mi vše nesmelo a neisto priniesol niektorý zo svojich rukopisov, ktorým som sa potom márne snažil „pomôcť na svet“. Márne: jednak preto, že ich autor bol na indexe, čo som si postupne musel overiť – a jednak preto, že ja ako niekto, kto vie či môže čosi „potlačiť“, bol som a ostávať rovnako nulový.

Potom som mohol iba zdieľať jeho clivost a chápať ju, keďže mi hneď bolo jasné, že ide o autora, ktorý vo svojich zdánlivo samotárskych reflexiách ľudí náruživu oslovuje, varuje, a preto nevyhnutne potrebuje byť počutý. Nie z nejakej literárnej ctižiadosti, od tej bol vzdialený. Bol však ako kňaz, ktorého nepustili na kazateľnicu a ktorý sa potom sám seba nevyhnutne pýta, či kňaz je ešte kňazom, ak nemá komu kázať.

Uisťoval som ho, ako som vedel, že tým kňazom je a na jeho i naše šťastie našlo sa viac takých, ktorí ho uisťovali podobne. To mu potom azda trochu pomáhalo vymaniť sa z komplexu „Človeka pre nikoho“, ako sa nazval vo vlastných pamätiach – a neprestal písať.

Bolo mi už od počiatku jasné, že som v Pavlovi Straussovi narazil na taký rozľahlý, košatý, hlboký kultúrno-duchovný osobný vesmír, aký by bolo možné nájsť u málokterého zo slovenských básnikov. Jeho spôsob videnia, myslenia i tvarovania videného a poznaného

je ojedinelý u nás a kladie i na čitateľa vysoké nároky. Je to oriešok, ktorý treba lúskať, spôsob myslenia, do ktorého sa treba vžiť. Ale vynaložená námaha stojí za to.

Zdanlivú nezvyklosť tohto textu podčiarkuje aj dlhoročná absencia jeho tradície. Od rozpadu katolíckej moderny tento a podobný typ básnickej interpretácie skutočnosti na štyri desaťročia u nás prestala existovať.

Dnes teda stojí takýto text pred dvojitou úlohou: doplniť chýbajúce z minulého a položiť základ pre možné budúce.

Postaviť zrúcaný most a hneď po ňom prejsť na tento breh.

Znovu zdôrazňujem: nepôjde to bez sebadisciplíny aj zo strany čitateľa, no ešte raz pripomínam aj fakt, že mu to, čitateľovi, bude stáť za to.

Ak som začínal pokusom o spomienku, potom spomienkou tento krátky osobný exkurz aj uzavriem.

Spomienkou na debatu, v ktorej sme sa odokryli, na vzrušenú debatu asi pred dvoma rokmi, tentoraz u neho v Nitre.

Hľadali sme zmysel umenia, jeho podstatu, jeho východzí bod i cieľ, do ktorého prichádza. Pozvoľna sme sa obidvaja dostávali bližšie k holanovskému závetu:

*Jenomže sama země praví:
bez ryzí transcendentály
se žádná stavba nedostaví,
nikdy, ach, nikdy nedostaví.*

(Dokument)

Toto východisko nemusí platiť pre každého, nebo je predsa plné anjelov, ktorí sa vzbúrili.

Ale pre tohto básnika, nesmierne kultúrneho a ľudského človeka, tichého, nevnučujúceho sa mysliteľa – je toto pevný bod, z ktorého pohýna glóbiom i vesmírom. Je to jeho centrum securitatis, hlbina bezpečnosti takej neotrasiteľnej, že by som mu ju chvíľami aj závidel, keby som mal na to. Ale on je z ľudí, ktorým nemožno závidieť.

Stretávame sa s iným, než na čo sme boli zvyknutí. Vracia sa k nám to, čo chýbalo. Hoci to bolo tu.

MILAN RÚFUS
*Rekviem za živých,
predslov Tichý návštevník*

Milan Rúfus

Rekviem za Pavla Straussa a za nás

*Budeme vyvolaní po mene
a bude nás tam veľa.
Poodkladáme krídla zlomené
ku nohám Stvoriteľa.*

*A bude Mu chcieť každý predložiť
to svoje malé sólo.
To nasnívané, čo len chcelo byť,
i to, čo ozaj bolo.*

*„Stvoril som svet“ – vstúpi nám do reči
Boh – „nie tak, aby slúžil
naplňovaniu túžob človečích.
No aby človek túžil.*

*Ak pridával som ohňa do rany,
nebol som vo vás krutý.
Šťastie je v jeho dosahovaní,
nie v jeho dosiahnutí.*

*Až rozospieva sa, svetu dokorán,
prihlasno vaša duša,
napomeňte ju ticho, že jej Pán
aj šťastím vás len skúša.*

*Dar života. Kto z neho vezme diel,
raz mi ho musí vrátiť.
A ostane mu niečo nevedel,
ale čo vedel stratil.*

*Zlomené krídla? Práve zlomené
sú žehnávané Bohom. “
Budeme vyvolaní po mene.
A bude nás tam mnoho.*

*Nuž otvor, hĺbka, svoje priestory
pre nový diamant v hrude.
Nie po prvý raz nemý – hovorí.
A dlho ešte bude.*

3. júna 1994

VOX

Dvojtyždenník o náboženstve
a kultúre

Vydáva Občianske združenie
Vox In Deserto

Dvojkřížna 4, 821 07 Bratislava
ISSN 1339-3634
Šéfredaktor: Pavol Prikryl

Predplatné si je možné objednať
e-mailom alebo telefonicky:
vox@prikryl.sk
+421 915 793 811

Číslo bankového konta:
IBAN: SK20 0200 0000 0075 1694 9112
BIC: SUBASKBX